

Ivo Sečkar

LUČ LJUBOMIRA MARAKOVIĆA

O 30. obljetnici smrti

Prije 30 godina, 22. veljače 1959, umro je u Zagrebu poslije teške bolesti i operacije Ljubomir Maraković, najznamenitiji moderni hrvatski katolički književnik, zapravo osnivač i inspirator struje za koju se uvriježio naziv — katolička književnost. Izveo ju je iz geta i njezine bistre tokove usmjerio u živu maticu suvremene hrvatske književnosti, u njezine »izmiješane vode«. U cjelinu njezinih humanističkih snoviđenja utkao je svoje ideale i sne, prepoznatljive prema vlastitosti izraza, novoj svijetloj noti, akcentu na transcendentnom i svetom, koji je u njoj bio dominantan od Marulića, Gundulića, Habelića, da bi se kasnije gubio i izgubio. »Bio (je) jedan od najspremnijih, najzanimljivijih, najplodnijih i najsvestranijih književnih kritičara hrvatskih... A priznat će to samo oni koji, danas, ovom kritičaru pristupaju bez ikakvih predrasuda, sine ira et studio, neopterećeni bilo kakvim apriornim sklonostima ili netrpeljivostima ideološke ili neke druge prirode...« Tako je u svojem studioznom eseju kojim je popraćen izbor iz Marakovićevih djela u biblioteci »Pet stoljeća hrvatske književnosti« (Zagreb 1971) napisao Dubravko Jelčić.

U mutnu zrcalu

Odakle tabuizacija, svojevrstan zakon »omerte«, zamagljenje oko Marakovića, njegova imena i djela? Uzalud je i Luka Vincetić prigodom stote obljetnice njegova rođenja u glosi »Baština bez baštinka« (*Oklo* od 17. do 31. prosinca 1987) vehementno dokazivao da je i s aktualnog političkog gledišta on žrtva nesporazuma, ideoloških predrasuda... Sve je ostalo isto, a bojim se da će tako još dugo vremena ostati. Njemu je, naime, jednom (još 1945) prilijepljena etiketa »klerofašističkog ideologa«, premda je bio sve prije nego »klerofašist«, ali dogodilo se da i oni dobro namjerni, kad su prisiljeni — pišući u drugima — spomenuti i njega, smatrali oportunistima da se nečim ograde, da ga minoriziraju i ocrnjuju. A nisu znali ili nisu htjeli znati da je on principijelno godinama, katkad i do naivnosti, bio apolitičan: čvrst i čist katolik, hrvatski patriot južnoslavenske usmjerenosti, ekumenske širine, otvorenosti i kršćanskog univerzalizma. Poput Arhimeda u opsjednutoj Sirakuzi crtao je svoje krugove. Indikativno je da ni Viktor Novak u malju za mlaćenje hrvatskih katolika *Magnum crimen* njega nije stavio na svoju crnu, prozivnu listu.

Znakovito je da su o Marakovićevoj stotoj obljetnici rođenja napisana (koliko znam) samo dva članka. Uz spomenuti Vincetićev u *Oku*,

još samo koloritan, impresionistički portret Svevlada Slamniga »Zapis o profesoru Marakoviću«, »čovjeku s tisuću kravata«, u kojemu je toliko sugestivno oživljen njegov osebjuni lik da bi mu i sam strogi profesor, ganut, dao ocjenu »izvrstan«, kao što bi je dao i svojemu drugom učeni-ku Luki Vincetiću za njegovu polemičku bilješku.

Pedesetak godina olovnoga muka (od ljeta 1945, kad ga je Sud za zaštitu nacionalne časti Društva književnika Hrvatske — tako se nekako zvao taj enkavedeovski forum — osudio »zbog suradnje s okupatorom i narodnim izdajicama« na doživotnu književnu šutnju, na ostracizam, a njegove knjige i spise na indeks, na lomaču) učinilo je svoje: o njemu malo tko štogod zna. Međutim, diskriminacija se pokazala kao neodrživa: prilikom retrospekcije djela bilo kojega međuratnog hrvatskog, srpskog, slovenskog pisca kritičari i povjesničari nailazili su na Marakovića, jer je on jedini o svima njima pisao relevantno, unoseći uz estetsku analizu i psihologijsku, etičku, idejnu komponentu, uvid u njihove svjetonazore, u njihove prinose i smještaj u tadašnjem društvenom podneblju i tejarskoj »noosferi«... »Zato su nama važne mnoge pojave koje će za historiju biti suviše sitne, no bez njihove procjene ona neće moći stvoriti pravilnu sliku duha i vremena u kojem su nastala ona najveća djela, koja će ona zadržati...« (*Novi pripovjedači*).

Stoga su se počeli javljati prvi glasovi o njemu. Škrti i ogradni. Prve laste što su zacvrkutale bile su »fusnote« u monografiji Ilije Kecmanovića o Kranjčeviću, bilješke Dragutina Tadijanovića u sabranim Kranjčevićevim djelima, zatim kratki ogled Petra Laste u IX. svesku kolekcije *Hrvatska književna kritika* (s uvrštenim esejima o Ivi Andriću i Krležinim *Baladama Petrice Kerempuha*), osvrt Miroslava Vaupotića u *Panorami hrvatske književnosti XX stoljeća*, da bi 1969. Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda obilježilo 10. obljetnicu njegove smrti na najljepši mogući način, objavljujući njegovu magistralsnu monografiju *Petar Preradović* (kojom diskretno otkriva i sebe), prvo djelo publicirano poslije 24-godišnje prisilne šutnje književnika kojemu je pisanje bilo život, sudbina i — kob. Monografija je popraćena informativnim pogovorom Stanka Tenšeka i obogaćena dragocjenom (premda vrlo nepotpunom) bibliografijom, što bi moglo postati polazište i kaži put mladim književnim, kulturološkim, sociološkim, povijesnim i teološkim istraživačima za izazovan pohod u sveučilišne i samostanske knjižnice, u kojima je u prašnim i teško pristupačnim revijama, zbornicima, novinama zakopan i razasut impozantan opus čovjeka samozatajnog i skromnog, koji je toliko volio pisanje da ga nije dospio oblikovati u knjige.

Postupno približavanje

Godine 1970. u 2. broju revije *Marulić* tiskana je vrsna — istodobno akribijska i nadahnuta — studija Bože Gvozdenovića »Kritički radovi Ljubomira Marakovića« (ona je, prema napomeni, »drugi dio iz oveće radnje 'Ljubomir Maraković, hrvatski književni kritičar'«, od koje, nažalost, bar koliko znam, ostali dijelovi nisu objavljeni). Bilo je još mjestimičnih, usputnih spominjanja (u 6. svesku *Enciklopedije Jugoslavije* dano mu je šest! redaka, s pogrešnom 1877. kao godinom rođenja, što se kasnije prenosilo i u *Leksikonu pisaca Jugoslavije* Matice srpske, gdje je o njemu vrlo korektno izvijestio Milorad Živančević. Zlatko Posavac u

Estetici u Hrvata ovlažno se osvrnuo na njegove rane estetske koncepcije. Ivo Frangeš u kompendiju *Povijest hrvatske književnosti*, u sklopu svojih kriterija lapidarno ocrtava njegovo značenje (na formulaciju »premda idejno konzervativan...« replicirao je Luka Vincetić).

Duro Kokša u antologiji *Hrvatska duhovna lirika* (Rim 1968) donosi njegove stihove »Pjesniče, što te priječi«. U bilješci navodi: »Nema zbirke pjesama, iako je u mladosti (ne najranijoj) u *Našem kolu* i *Hrvatskoj prosvjeti* napisao pjesme za diskretnu zbirku. Pjesme su pravilno građene, ali bez jače osobne note. Po talentu nije bio lirik, ali zanat je poznao...«

Najznačajnije analitičke, strukturalističke tekstove o Marakoviću napisao je, uzgred »egzemplirajući« i s pomoću njega svoj »narativni paragraf« i »receptorni diskurs« u pronalaženju i definiranju literarne strukture djela mladog Krleže, Stanko Lasić (*Mladi Krleža*, Zagreb 1987). Ocjenjujući primjerljivost Marakovićeva pristupa Krleži (četrdesetak referenci), zaključuje: »Nema sumnje da Marakovićevo mišljenje počiva na nekoliko solidnih kategorija: umjetnost je izraz totaliteta (ili božanske biti), a ne površne realnosti, smjerovi i pokreti postaju modom kad nisu dubinska estetska potreba, u književnom djelu važnija je strast od ideje, književnik će nadmašiti ograničenje svoje doktrine ako je talentiran, šablona je smrt kreacije, osrednjost smrt svakog eksperimentiranja, nacionalna književnost ima snažne konstante i vertikale, ali pisac pripada i jednom općenitijem civilizacijskom (literarnom prostoru itd). Taj je skup metodoloških zasada (doista: prije skup nego sistem) omogućio Marakoviću da prodre do nekih kvaliteta Krležinog ekspresionizma, koje su drugi kritičari samo površno uočili ili ih uopće nisu vidjeli...«

Krleža o »Ljubomiru iz Elysiuma«

U četvrtom tomu kronologije *S Krležom iz dana u dan* Enes Čengić zabilježio je karakterističan detalj iz Krležinih zapamćenja: »Nekako istih dana 1941. trebalo je da izađe lektira za učenike gimnazije prema programima NDH. Uvrstili su i moje tekstove, a prilog je napisao moj stari protivnik iz *Hrvatske straže* Ljubomir Maraković. Tekst je sasvim dobro i objektivno napisan, ali tako da bi me odmah, u skladu s ustaškim pogledima, trebalo uhapsiti i strijeljati. Još u špaltama to je vidio Mate Ujević, odnio Budaku i onda su me jednostavno izostavili... Poslije rata taj isti Maraković došao je pred sud časti Društva književnika, kojem sam ja predsjedavao. Optužen je bio zato što je pisao pod okupacijom. Bio mi je simpatičan sa svojom obranom. "Trebalo bi, gospodine Krleža, onda suditi svim hrvatskim književnicima od Marulića do danas", kaže profesor. "Zašto?" "Zato što su svi pisali pod okupacijom!"...«

Veliki pisac je svoj doživljaj »Ljubomira iz kaptolskog Elysiuma« najimpresivnije naslikao u IV. svesku svojega *Dnevnika*, s nadnevkom 13. VI. 1943, u obliku fantazmagorijskog pastela: »...znam, vegetiramo u malom gradu, ovako ili onako, dogodili smo se, podnosimo li se mi ili ne, moramo se trpjeti, tolerancija je jedini uvjet ovog našeg socijalnog meteža... i tu nitko nema baš nikakve šanse da se izvuče iz naše ocoubilačke vreće u koju smo bačeni, vezani na život i na smrt. Ili da se požderemo ili da crknemo usred prividne idile. Moj odnos spram Ljubomira je najkonvencionalniji. Nema tu šta: tu smo kakvi smo, tu ostajemo zauvi-

jek, jedni s drugima, živi ili mrtvi, moramo se podnijeti, htjeli mi to ili ne, gorko je, znam, kao gutljaj ribljeg ulja, ali što da se radi? Škrabao je čovjek o meni stvari koje tu među nama leže kao kamen smutnje, pa ni ja baš nisam bio svilen spram ovoga momka, ali se, eto, pretvaramo kao da se ništa nije dogodilo. Za nas takve sitnice ne igraju nikakve uloge. On je sav majoneza, a ja malaga! On otjelovljenje savršene učtivosti, a ja španjolski hidalgo. Pretvorljive, dobro odigrane, pristojne fraze. Nema-mo što da kažemo jedan drugome... Ne vjeruje on u Boga (mislim), nema on srca ni za lijek, au fond, on je ipak furtimaško srdašće...»

Oproštaj Petra Grgeca

Najdragocjeniji prilog svrsi radi koje pišem našao sam u nekrologu »Dr. Ljubomir Maraković«, što ga je u reviji — zborniku bosansko-hercegovačkih franjevacu *Dobri pastir* (Sarajevo 1959) napisao dr. phil. fra Rastko Drljić (1900—1970), jedan iz plejade Andrićevih mudrih fratarara. Tu sam naišao i na jedini izvještaj »s lica mjesta« o Marakovićevoj smrti i sprovodu: »Na vječni počinak na Mirogoju ispratila su ga stotine katoličkih kulturnih radnika te mnogobrojna katolička mladež. Sprovod je vodio i svečanu apsolutciju dao zagrebački nadbiskup dr. Franjo Šeper, što dokazuje da je Crkva shvatila koga je izgubila. Od pokojnika su se oprostili prof. Teološkog fakulteta dr. Janko Oberški i najbliži njegov dugogodišnji suborac i prijatelj, najkvalificiraniji poznavalac njegove ličnosti i djela književnik prof. Petar Grgec (1890—1962). On je nad otvorenim grobom, inspirativno i tronuto, svjestan da govori pred poviješću i vječnošću, izravno i odgovorno, definirao Marakovićevu dosljednu vjeru u Istinu i istinu o njemu: 'Dragi Ljubo! Pokušavamo da prođemo kroz Tvoj zemaljski život, počevši od onih časova, kad si kao pučkoškolic u Livnu bio miljenik Silvija Strahimira Kranjčevića, onoga Kranjčevića, koji je bio prijatelj Tvoje obitelji... i od onih časova, kad si u travničkoj gimnaziji kao zbornik Marijin napisao dramalet *U valovima života* i krasnu svoju raspravu *Moji ideali*, štampanu u Mahničevoj *Hrvatskoj straži*, pa do Tvoga sveučilištarskog života u Beču, kad si uredio četiri godišta *Luči* te poslije Tvoga zreloga književnoga i uredničkog rada u *Hrvatskoj prosvjeti*, pa sve do zadnjih Tvojih godina, kad si pisao povijest hrvatske književnosti i stvorio krasne portrete Mažuranića i Preradovića, i vidimo pred sobom cijelu enciklopediju znanja i veliku biblioteku djela sa svestranim općečovječanskim vidicima. Brzo si ostavio stihove, među kojima Tvoje *Elegije* imaju i danas antologijsku vrijednost, da kao literarni kritičar i esejist, koji si se služio njemačkim, francuskim, engleskim, talijanskim, španjolskim i ruskim jezikom, uzmogneš upoznati hrvatsko čitateljstvo s najboljim svjetskim književnicima, među kojima su se isticali Tvoji miljenici Huysmans, Coppée, Francis Jammes, Bernanos, Sigrid Undset i drugi veliki umovi počevši od Eshila, Sofokla i Euripida, pa preko Dantea, Calderona, Shakespearea do Mauriaca, Gabriela Marcela, Daniela Ropsa i Grahama Greena. Salva reverentia sacerdotali, možemo Te u neku ruku nazvati svećenikom književnosti. Služio si ljepoti znajući, da književna ljepota nije ništa drugo nego udovoljavanje ljudskim težnjama u plastičnim vizijama. A sve ljudske težnje podvrgavao si vrhovnoj ljudskoj težnji, koja iz bola i radosti, iz ljubavi prema istini i dobroti i odvratnosti prema laži i nepravdi ide za oslobo-

denjem čovjeka od smrti i grijeha, za afirmacijom kreposti i osvajanjem vječnosti i Boga.

Dragi Ljubo! Nakon Tvojega tako plodnoga života, nakon književnoga stvaranja, koje obuhvaća cijelu jednu biblioteku, mi ujedinjeni s Tobom u općinstvu svetih i opraštajući se od Tvojih posmrtnih ostataka, koji su prema riječima apostola Pavla bili Hram Duha Svetoga, izričemo Ti u ime sadašnjih i budućih generacija zahvalno priznanje, i vjerujući, da Te je Svevišnji nagradio vječnom slavom, mi predviđamo, da će s nama zajedno i svi budući objektivni povjesničari hrvatske književnosti ponavljati naš sadašnji poklik: 'Slava Ti!'

Sudar valova

Grgecovo posmrtno slovo naveo sam gotovo u cijelosti ne samo zato što sam time, zbog njegove klasične jasnoće iskazivanja bitnoga u vrednovanju Marakovića, uštedio mnoge stranice kojima bih pokušavao reći isto, ni samo stoga što je (pretpostavljam) malo kome bilo pristupačno, već i zbog toga, što je u njemu neodoljivom sugestivnošću izražen »sensus catholicus« — senzibilitet i mentalitet tadašnjih eminentnih katoličkih intelektualaca laika. (One koje zanima pojavnost i problematika katoličkog laičkog apostolata u Hrvatskoj između dvaju ratova uputio bih na studiju »Ecclesia Mater« Smiljane Rendić u *Maruliću* 1987.) Oni su se individualno razlikovali karakterima, temperamentima i pogledima, ali im je svima bilo zajedničko »Vjerovanje apostolsko« i nastojanje da slijede i ostvaruju program »Govora na gori«. Koliko su pak uspjeli? Nažalost, bilo je crnih mrlja. U tome je zbog isključivosti, kratkovidnosti, nesnošljivosti, svadljivstva, bilo nemilih i ružnih ispada, što ih je sa zlobnim užitkom u *Magnum crimen* opisao Viktor Novak u poglavlju »ŽUTI I CRNI MRAVI: Katolička akcija — Klerikalci između sebe«. Pa i Maraković, koji je inače bio čovjek introspekcije, interferencije, međuvalovlja, nije bio potpuno izvan i iznad silnih, olujnih sudara suprotnih valova. Možda se zalijećem, no to je rizik pisanja, a s tim se u svojim razmatranjima (*Hrvatska književna kritika*) suočio i on: »Ono što oni (kritičari) nalaze kao predmet svoga tegobnoga istraživanja, katkada je tek pusto strnište iz kojega, kao čudom treba da iskrсну živi likovi i vizije one velike, nestvarne stvarnosti. Rekonstruirati lik pjesnika iz portreta, iz pisama, iz samih njegovih djela, davno napisanih za druge ljude i druga vremena, to je posao mučnog prekapanja, sravnjivanja, nadopunjavanja i iskapanja, ali bi on bio pusta muzejska zbirka činjenica, kad i tu ne bi bilo intuicije, umjetničkog uživljavanja i smionog zaleta fantazije...« (Kao da je predviđao u kakvim će se teškoćama zateći oni koji će pokušati pisati o njemu.)

Na putu života

Ljubomir Maraković rodio se 17. lipnja 1887. u Topuskom od oca Nikole (Dvor na Uni 1858 — Zagreb 1934), ravnatelja trgovačke škole, i majke Emilije—Milke rođ. Borojević (Mečencani 1858 — Zagreb 1913), učiteljice, koja je bila srpskopравoslavene vjere. S roditeljima i starijim bratom Milanom (Topusko 1884 — Sarajevo 1932) preselio se u Bosnu te u Livnu, Bijeljini i Travniku proveo »zlatne danke« djetinjstva i mladosti. U Travniku je kao vanjski đak pohađao Nadbiskupsku veliku gimnaziju

(klasičnu) koju su kao profesori i odgojitelji vodili isusovci. Maturirao je 1905. Kao gimnazijalac ispoljio je izrazit književni talent pa je u šapirografiranom dačkom listu objavljivao prve lirske proplamsaje. Kao maturant u Mahničevoj je *Hrvatskoj straži* tiskao poletni članak »Moji ideal«, a u zborniku *Nepredavana predavanja* zapis »Izlet na Vlačić«.

Poslije mature otišao je na studij u Beč. Na Filozofskom fakultetu studirao je slavistiku i germanistiku. U velikom gradu dočekao ga je stariji brat Milan (s doktoratom iz matematike i prirodnih znanosti bio je direktor Metereološkog zavoda u Sarajevu), pa je i njega uključio u rad Akademskog katoličkog društva »Hrvatska«. Mladom studentu odmah je povjerenou uređivanje *Luči* (1905), novopokrenutog časopisa hrvatske katoličke dačke omladine. Časopis je uređivao četiri godine, ne zapostavljajući studij te intenzivan kulturni i umjetnički život. Uz brojne druge kontakte, osobito je na nj utjecao pisac dr. Rikard Kralik, ideolog katoličkog umjetničkog pokreta »*Gralbund*« i urednik književnog časopisa *Gral*. (Od prvotne srednjoeuropske kralikovske usmjerenosti Lj. M. preorijentirao se dvadesetih godina na zapadnoeuropsku, pod utjecajem djela sugestivnog, kontroverzno francuskog katoličkog pisca Leona Bloya.) Za doktora filozofije promoviran je 1909. na temelju disertacije *Jurja Barakovića Vila Slovinka*.

Književnost i katolički pokret ostali su u središtu njegovih preokupacija i kad je 22. rujna 1910. imenovan za suplenta na Velikoj realci u Banjoj Luci. Predavao je hrvatski, njemački i filozofsku propedeutiku. Među njegovim učenicima od svojega petog razreda do mature bio je i Ivan Merz, na kojega je mladi profesor izvršio presudan utjecaj. U Beču je 26. siječnja 1912. položio profesorski ispit. Od 1916. do 1919. bio je referent u Uredu za izrađivanje knjiga za srednje škole pri Zemaljskoj vladi u Sarajevu. Tu je prijateljevao s pjesnikom svećenikom Izidorom Poljakom. Kao profesor na zagrebačkoj Gornjogradskoj gimnaziji (kasnije I. klasična državna gimnazija) nastupio je 1. studenoga 1919. i u njoj bio bez prekida do 1. listopada 1944. Predavao je hrvatski, njemački, francuski, povijest umjetnosti, a bio je veoma popularan i omiljen među učenicima kao ugledan stručnjak i vrstan pedagog. Početkom zimskog semestra 1944. imenovan je za profesora književnosti na Visokoj pedagoškoj školi u Zagrebu. 31. svibnja 1945. suspendiran je kao profesor na državnim učilištima, a nekako istodobno Sud za zaštitu nacionalne časti Društva književnika Hrvatske, »zbog suradnje s okupatorom i narodnim izdajicama«, brisao ga je iz književničkih redova i kaznio zabranom publiciranja. Okružni narodni sud, preinačujući osudu prvostepenog suda, 19. svibnja 1947. »osuđuje Ljubomira Marakovića po čl. 3, toč. 6 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države na kaznu lišenja slobode na 13 mjeseci i gubitak političkih prava u trajanju od dvije godine«. Kaznu je izdržao u St. Gradiški.

Od 1. rujna 1949. do 22. prosinca 1953. bio je profesor na Interdijecenzanskoj srednjoj školi u Zagrebu (predavao je i nakon umirovljenja) fascinirajući svojim znanjem i ličnošću mnogobrojne učenike (buduće svećenike) iz svih krajeva zemlje. Umro je primivši sakrament bolesničkog pomazanja poslije operacije čira na dvanaestercu 22. veljače 1959. u Vinogradskoj bolnici u Zagrebu.

Sav posvećen književnosti, aktivitetu u katoličkom pokretu, profesorskoj struci i javnoj djelatnosti odrekao se težnje da zasnuje vlastiti obiteljski život. No nije bio osamljenik. Toplinu ognjišta nalazio je u okrilju roditeljskog doma, obitelji svoje sestre Vjere ud. Richter (Travnik 1894 — Zagreb 1964) i širokom krugu prijatelja, koji su ga voljeli i cijenili, gledajući u njemu svog predvoditelja, iako je on odbijao od sebe svako »liderstvo«. Bio je vrlo angažiran u »Jugoslavenskoj katoličkoj dačkoj ligi«, bio je među osnivačima »Kola hrvatskih književnika«, domagojci su ga smatrali svojim inspiratorom, a neko je vrijeme bio predsjednik (još uvijek tajanstvenog) Seniorata, koji, tražeći autonomnost unutar Katoličke akcije, neovisno o hijerarhiji poduzima i politizirane akcije »za rekrutaciju domovine«. Unatoč svim tim aktivnostima Ljubomir Maraković živio je intenzivnim, dubokim vjerskim, sakramentalnim životom. Od početka do kraja bio je vjeran sin Katoličke crkve.

Njegov je stvaralački opus neobično opsežan i raznovrstan.* Od rane mladosti svim bićem i nervom bio je pisac, književni i kazališni kritičar i teoretičar, profinjeni ljubitelj glazbe (svirao je klavir), likovne umjetnosti i arhitekture. Nije mu bila strana ni filozofijsko-teologijska ni socijalno-politička problematika (osobito u mladosti). Osim u časopisima i zbornicima što ih je sam uređivao (*Luč* 1905—1909, dva godišta almanaha *Naše kolo* 1912. i 1914, *Hrvatska prosvjeta* 1920—1940), redovito je surađivao u katoličkim dnevnicima *Narodna politika* i *Hrvatska straža*, te u časopisima i zbornicima kao što su *Hrvatska revija* i *Hrvatsko kolo*, pa i u glasnicima za vjerni puk. Usto je često nastupao kao konferansje u Pučkom sveučilištu i drugim javnim tribinama. Sudjelovao je na kongresima katoličkih intelektualaca širom Evrope. Bio je veliki putnik, proputovao je cijelu Evropu. Školskim praznicima koristio se za stu-

* KNJIGE: *Nov život*, književna razmatranja, vlastita naklada, Sarajevo 1910; *Novi pripovjedači*, kritičke studije i minijature, Hrv. knjž. društvo sv. Jeronima, Zagreb 1929; *Pučka pozornica*, bit i uspjesi nestručne pozornice, Hrv. knjž. društvo sv. Jeronima, Zagreb 1929; *Hrvatska književnost 1860—1935, stilsko-razvojni pregled, posebni otisak iz Spomenice o 75-godišnjici Obzora*, Zagreb 1936; *Žetva*, hrvatska čitanka za više razrede srednjih škola; *Nauka o književnosti (poetika)*, Nakladni odjel Hrvatske državne tiskare, Zagreb 1943; *Petar Preradović*, studija, Hrv. Knjž. društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1969.

DJELA S AUTORSKIM PEČATOM: *Naše kolo*, hrvatski katolički almanah. Uredio Lj. Maraković br. 1/1912, 2/1914. Izdalo Hrvatsko akademsko društvo »Hrvatska« u Beču. Tisak »Adria«, Beč II; *Zrno*, književni kalendar za godinu 1919. Uredio Lj. Maraković. Izdala Hrvatska knjižara u Sarajevu; *Bahr, Claudel, Kosak-Szczucka, Papini*, književne studije. Napisali Ivo Horvat, Ljubomir Maraković, Marijana Kralj, Mate Ujević. Izdala Knjižnica općeg znanja, knjiga 3. Uređuje Petar Grgec, Jeronimska knjiga 367; *Moderni hrvatski pripovjedači*. Uredio, predgovor, napomene i bibliogr. bilješke napisao dr. Ljubomir Maraković, Minerva, Zagreb 1934; *Hrvatska književna kritika*. Uredio, predgovor, napomene i bibliogr. bilješke napisao dr. Ljubomir Maraković. Minerva, Zagreb 1935; *August Šenoa. Članci i kritike*. Izbor, priredio, pogovor »Šenoin kritički rad« i napomene napisao dr. Ljubomir Maraković, Minerva, Zagreb 1935.

Stanko Tenšek u bibliografiji Marakovićevih radova navodi približno 570 bibliografskih jedinica s područja književnosti. Izostavljeni su radovi s drugih područja (u kojima je također bio plodan), a nisu istražene ni mnoge malo poznate publikacije.

dijška putovanja po inozemstvu, proširujući neprestano, na samim vremenima, svoje obzore. Bio je član PEN-kluba. *Hrvatskoj enciklopediji* bio je stručni urednik za film, usporednu književnost i teoriju književnosti. Osim leksikografske obrade mnogih jedinica, tu je objavio i niz temeljitih znanstveno-teoretskih studija. Međutim, svo to njegovo imponantno djelo ostalo je najvećim dijelom razbacano i zakopano u teško pristupačnoj periodici.

Zapaljena Luč

Kad je 1905. devetnaestogodišnji mladač, novoupisani student germanistike i slavistike u Beču Ljubomir Maraković — u okrilju Mahničeva katoličkog pokreta — zanosno i preuzetno zapalio *Luč*, Katolička crkva u Hrvata već je bila izgubila mladu inteligenciju. Prema ocjeni mladih, »fulminantni« Katolički kongres 1900. bio je vatrometni bljesak, trijumfalističan — bengalska vatra. Biskupi su se vratili u svoje kurije, profesori na katedre, redovnici u samostane i sve se, prema dojmu mladih mahničevaca, nastavilo po starom. Tradicijski katolicizam bio je onemoćao, rastrzan između jozefinizma i joakimovskog spiritualizma, bez volje da krmilo prepušti mladima. Mate Ujević 25 godina poslije u *Almanahu Luči* piše: »A koji je uspjeh kongresa? Jedna knjiga puna rezolucija. Prilike su se i dalje razvijale u Hrvatskoj onako kao što se razvijale prije Kongresa. Od 1900. do 1905. naprednjaci stvorili su jak omladinski pokret..., osvojiše književnost, umjetnost i novinstvo i ukratko dođoše na vodstvo u Hrvatskoj...« U takvu su ozračju mladi katolici bili zbunjeni i potišteni. Kako i ne bi bili? Svi najveći »pjesnici i vjesnici« što su ih oduševljavali bili su izvan katolicizma i protiv njega, sugerirajući da se »katolički svijet iscrpao, da svijet od njega ne može očekivati nikakve čiste sreće, nijedan uistinu slobodni duh da ne može više u njemu disati, u najboljem slučaju može u njemu čovjek dotjerati do sveca... Kao prava djeca svoga vremena imali su malo sluha za otajno dubinsko strujanje; za njih je vrijedilo samo ono što je bilo upadljivo vidno...« I tad je Maraković, već »afirmirani« pjesnik ne samo svojih šapirografiranih dačkih listova nego i već »štampani« pisac zapalio *Luč*. Ona je svojim kontinuiranim plamsanjem ozarivala duše i srca mnogih mladih koji su htjeli biti katolici, ali »en vogue« s tada poletnim XX. stoljećem. I u književnosti, i u sociologiji, i u politici. Izabraše geslo »Bog, narod, socijalna pravda«, predbacujući katoličkim tradicionalistima da su »u najodlučnijem momentu pozaspali na straži pradjedovskih svetinja...« (Grgec). Isti autor, osvrćući se na dvadesetogodišnji prijedeni put i tezu da je hrvatski katolički pokret s *Luči* i *Hrvatskom prosvjetom* doživio neuspjeh ili čak bankrot, sažima tadašnje i anticipira buduće prigovore ovako: »Molim Vas, što je taj pokret dosad učinio?... Je li nam taj pokret dao kojeg pisca?... Gdje je literatura toga pokreta?... A što su, molim Vas, učinili naši ljudi, koji su prije 20 godina osnovali svoju *Luč*, da njome — kako su preuzetno govorili — rastjeraju tamu, koja je zamračivala hrvatski život? Jesu li unijeli u javnost kakvu novu ideju, o kojoj bi vodio računa cijeli narod? Ako je to kakav pokret, onda ga u najboljem slučaju možemo usporediti s pokretom one djece, koja su u srednjem vijeku pošla na križarsku vojnu, pa nisu ni vidjeli Palestine, nego su ili izginula putem ili su se vratila brzo k svojim roditeljima...« (*Almanah Luči*, 1925).

U istom *Almanahu*, također anticipirajući kasnija potcjenjivanja moderne katoličke književnosti, »čika Ljuba« — tako su ga odmilja zvali njegovi književni poletarci — piše: »Potpuno je neumjesno govoriti o neuspjehu dosadašnje katoličke literature. Ona sama ne može ni uspjeti — ona je sama sastavni dio katoličkog pokreta i čitav on je mjerilo njenih uspjeha... Literatura je stekla tu zaslugu, da je prva dala konkretne impulse za stvaranje našega (katoličkog) mentaliteta... Literatura je, bez sumnje, imala osjetljivih i teških gubitaka, ali zašto? Nekoje ljude koji su pokazali neosporan literarni talenat, progutala je ekonomska, socijalna ili druga koja akcija. Drugi su apostazirali. Je li im to skrivila katolička literatura? Nipošto. Naprotiv: iz njihova literarnog rada mogla se predvidjeti njihova apostazija, jer su se baš oni najviše motali oko problema i imena katoličke literature, umjesto da su praktično, na sebi, rješavali problem katoličkog života. Katolički je pokret bio za njih sredstvo da se isprсну u literaturi, umjesto da je literatura bila sredstvo da oni postanu dobri katolici. Mladost pokretača, težina ratnih prilika, trzavice poslijeratnih kriza — sve je to razlogom, što je danas mnogo toga propalo, no ne samo u literaturi. Umjetnost je najnježnija biljka kulturnog života, pa bi najmanje čudo bilo, ako je ona najviše stradala...« Potom stoički, sociološki konstatira, da su iz kola *Lući* i *Hrvatske prosvjete* mnogi pomrli, apostazirali, umukli, gorko primjećujući iz osobnog iskustva »da je baš na katoličkoj strani udešeno sve tako, da čovjeku ogorčava rad i otežava život... Da je katolički pokret ekonomski jači, mogao bi da uzdržava književnost, pa bi je i imao... A uzmite faze (*Lući* i *Hrvatske prosvjete*) i vidjet ćete da smo svemu dali svoj biljeg i svoju dušu i da danas stoji pred nama jedan vidan dokument naše kulturne fizionomije, koji ne može nitko da porekne i za kojim bi se otimao i koji znatniji katolički narod... Stvorili smo obilje životnih vrednota, koje mogu da hrane književnost. One će je hraniti još i kada budu stvarala djeca naša i njihovi sinovi. Pred nama je što treba još da se stvori. Nismo se izživjeli ni preživjeli...«

Katolička književnost ili književnost katolika

Poslije svršetka studija *Luč* je prepustio mladima, a sam je osjetio potrebu da svoje poglede produbi i sistematizira. To čini 1910. u programskoj studiji *Nov život* (književna razmatranja). Osvrćući se 15 godina kasnije u *Almanahu Lući* na to svoje mladenačko djelo (bile su mu samo 23 godine), zaključuje da i tad ne bi imao ništa bitno izmijeniti u postavci »da se u čitavom svijetu pa i kod nas ide danas svjesno za katoličkom literaturom, kao i to, da se hotice ili nehotice samo to ime posvuda udomaćilo. A udomaćilo se zato, što se ono uobičajilo i za sam katolički pokret, premda katolički pokret ne znači samu katoličku Crkvu, i prema tome ne obuhvaća sve što je katoličko. Dosljedno ni katolička literatura, makar da se tako naziva, ne označuje ni sve što katolici stvaraju, ni sve što je stvoreno u duhu katoličke vjere, ako se taj opseg uzme u najširem značenju: nego katolička literatura znači literarni, umjetnički odraz i izraz onoga za čim ide katolički pokret uopće. A to je katolička obnova svijeta, preporod ljudskog društva na naročitim temeljima i s naročitim metodama. Temelji su: primjena philosophiae perennis, dosljedno, konkretno i praktično, na čitav privatni i javni život, dakle ovdje na motive koji stvaraju literaturu i na učinke koje ona proizvodi...« Tvrd govor —

rekli bismo danas. Svjestan je »da dati program ne znači nipošto dati samu literaturu: i da nijedan program u ovom slučaju ne znači propisanu, jedino spasonosnu shemu, nego da znači samo metodu rada, polaznu točku i daleki cilj, a sve ostalo treba da ispuni talenat i individualitet stvaralaca i suradnje momenta...«

Pitanju o katoličkoj književnosti mnogoput se još vraćao, donekle modificirao svoja gledišta, zaključivši, čini se, da stvarno supostoje i katolička književnost, kao sve teže ostvarivi ideal, i književnost koju stvaraju katolici, kao sve prisutnija stvarnost u mnogolikosti životnih i estetskih strujanja. Naglašavajući autonomnost umjetničkog čina u ozračju Istine i Milosti, sve više je stjecao uvjerenje da, kad je riječ o najdubljim slojevima duše, tada i katolici i oni koji to nisu otkrivaju isti bitak, poniru dubinski u ono što nekršćani zovu »Čovjekova sudbina«, a kršćani »Božja providnost«. Ali da bi književnost bila umjetnost, dar i plod nadahnuća, ona mora biti istinski stvaralačka, a to je pretpostavka i katoličke književnosti, koja usto mora biti »stvar apostolskog žara, istinske pobožnosti i najpožrtvovnije ljubavi prema svakom od onih za koje nam je Bog dopustio da ih svojim perom povedemo na svjetle puteve prema Istini« (»Za poredbenu katoličku književnost«, *HP* 1934). Katolički pisac i pisac katolik moraju u dekristijaniziranom svijetu u svakome čovjeku otpretavati žiške unutrašnjeg nadnaravnog života, tražiti tragove vječnosti upisane u ljudskim dušama i srcima. »Nije lako biti pjesnik, nije lako biti kršćanin, dvostruko je teško biti jedno i drugo«, ponavljao je s Maritainom.

Na kormilu Hrvatske prosvjete

Imao je čvrst duh i meko srce. Takav, cjelovito izgrađeni katolički intelektualac, dolaskom u Zagreb preuzeo je 1920. uređivanje katoličke književne revije *Hrvatska prosvjeta*, stvarajući s njom i u njoj najljepše, najčišće stranice međuratne katoličke književnosti i humanizma, privlačeći poput magneta mlade talente i afirmirane književnike (Nazor, Domjanić,...), mislioce i znanstvenike. Zbog svoje visoke razine i medijske privlačnosti, časopis je postao i »znak kojemu se protive«. Uzbudljiva je plemenita avantura te osebujno profilirane katoličke književne korablje. Trebalo je zanosa, znanja, smjelosti, upornosti biti i ostati dvadeset godina na krmilu tog krhkog brodića bez stalne posade i sigurne luke; upadati u bure i oluje (i u mrtva mora vlastitih pod čijom zastavom ploviš), kroz hridi i plićake idejnih i estetskih sukoba sa »slobodnim misliocima«, »plamenim« revolucionarima, fanatičnim nacionalističkim idolatrijama »svojim« i tuđim, sa zlobom i ravnodušnošću jozefinističko-jansenističkog mentaliteta u crkvenim redovima. Bilo je to vrijeme mučnih otrežnjenja od olakih pijemontskih iluzija i krivo shvaćenog ćirilometodskog apostolata. Crkvu je potresao raskol reformnog »žutog« pokreta. Gavro Kostelnik, Vojislav Mioč-Venny i neki drugi suradnici *Luči* i *Hrvatske prosvjete* (Viktor Novak, Đuro Vilović, Slavko Kolar, A. B. Šimić i dr.) zbog ovih ili onih razloga našli su se među apostatima. Maraković i njegov najvjerniji suborac Petar Grgec osjećali su svaki takav otpad kao poraz: »Ne poraz ideje koja je zapisana na našem barjaku, nego poraz naših ljudskih nastojanja« (Grgec). Tankočutan i obazriv bio je i prema »pobunjenim i odbačenim anđelima« — kako je otpale

svećenike nazvao Viktor Novak — dapače, i prema onima koji su bili brutalno neloyalni prema njemu. Smatrao je to tragedijama pa je o njima najradije šutio. Kad je već radi obrane načela bio prisiljen progovoriti, pisao je strogo principijelno, čuvajući se i najdaljih aluzija o »bivšem drugu«.

Zaranjao je u psihi svećenika, naročito svećenika pjesnika. Pisao je: »Umjetnički talenat je kamen kušnje za karakter, naročito za karakter katoličkog svećenika. Ne spoznajemo li ono što obično nazivamo lijepim, upravo sjetilima, a ta su lako sklona na stranputice. Bez senzitivnosti nema umjetnika, a kako se ona lako izvrgne u senzualnost. I Poljak (Izidor) je imao izoštrene sjetila za spoznaju vanjske ljepote, čak i one koja je na granici dobra i zla... Nesretni matoševski razbarušeni i samosvjesni gesti, koji tako malo pristaju katoličkom svećeniku i pjesniku, ukopali su mnoge zauvijek... Trnovit je put do svjetlih vrhunaca kršćanske mistike...« (do kojih je Poljak u svojim najboljim ostvarenjima uspio doći). Britko je šibao dvoličnost i farizejstvo, naročito ako su u vezi s izgovorom o »zaštiti viših ciljeva« ili zatajenja skandala da se »ne sablazne maleni«. Stoga o Krležinoj drami *Gospoda Glembajevi*, kojoj su neki htjeli pridati antikatolički naboj, bilježi sa simpatijama: »Socijalna kritika g. Krleže oštra je, ali nije tendenciozna... Ni staleška kritika nije tendenciozno jednostrana... U dru Silberbrantu (izvrgnut je ruglu) nedostojan svećenik, jozefinist, karijerist, koji kao papiga recitira moralne zasade, kojih se sam ne drži...«

U povodu Vilovićeve »pikantnog pamfleta« protiv svećenika i Crkve gorko konstatira nelagodu što o njemu uopće piše »...jer nas, koji smo nekad bili drugovi i prijatelji piščevi, svako njegovo djelo ove vrste uvjerava ponovno, da nisu za postanje djela presudni umjetnički motivi kreativnog duha, nego neka piščeva razračunavanja, koja nas najmanje zanimaju. Mi znamo vrlo dobro, što imamo o tome da mislimo, i kao što danas Vilović tvrdi da onda (prije apostazije) nije bio iskren kada je pisao drugačije, tako bi mogao za koju godinu tvrditi, da nije bio iskren sada kada je pisao *Majstora duša*... Ne ulazeći ovdje nipošto u ličnu pozadinu, govorim samo o djelima... *Majstor duša*, počevši od samoga naslova, nije ništa drugo nego kompleks neistine i pretvaranja. Taj 'majstor' nije nikakav 'majstor duša', jer se o dušama ovdje uopće i ne radi... Radi se o tijelima i tjelesnim potrebama... Pitanja koja su u dubokim ljudima mučila i razdirala duše, ovdje su prikazana u vidu majmunskih harlekinada i nekog bljutavog ženskastog narcizma... jer ih nije stvorila inspiracija, nego tendencija... Žurnalizam pikantnih feljtona nije isto što i poezija... U *Majstoru duša* je povreda nečega što je sveto, i što je, nekada, unatoč svemu, bilo zajednički sveto piscu tog romana i njegovim nekadašnjim drugovima.«

Na tom spletu »svećeničkih usuda« zadržao sam se malo duže jer ta je problematika u tom vremenu bila neobično akutna. »Žuti pokret« desetkovao je kler, opustošio je sjemeništa (jedne godine u Zagrebačkoj nadbiskupiji bila su samo dva mladomisnika); bile su to godine smutnja, sumnja i sablazni. (O atmosferi oko »žutog pokreta« dosta je izneseno u Badalićevoj monografiji *Milan Pavelić* i naročito u Pavelićevoj pjesmi »Otpalom svećeniku«.)

Premda je oko *Hrvatske prosvjete* — alegorično rečeno — bilo »mrtvih i ranjenih«, ona je u više od četvrt stoljeća svojega izlaženja »postala list dostojan svojega imena: žarište hrvatske prosvjete i poprište rada za sve koji su spremni, voljni, požrtvovani da tome velikom i svjetlom cilju posvete sve sile...« Iz njegovih solilokvija, kojima se na omotnim stranicama časopisa u obliku intimnih pisama obraćao čitateljima, može se naslutiti kroz kakvu je kalvariju morao prolaziti uređujući taj dosad najbolji hrvatski katolički književni časopis. »Može se zamisliti koliko je naporan posao, ako se hoće da broj bude primjereno uređen, i da izide točno na vrijeme, opremljen u svemu kako treba... Molim da se uvaži činjenica da ti zahtjevi nadilaze sile jednog čovjeka koji taj posao može obavljati samo pored svojih zvaničnih dužnosti i pored nebrojenih drugih poslova koji su vezani o javni rad na kulturnom, a naročito na književnom polju...« Podrške, posebno financijske, bilo je vrlo malo. Povremeno su pritali u pomoć nadbiskup Bauer, kojemu se dolično odužio toplim nekonvencionalnim nekrologom, biskup Akšamović i osobito njegov otac Nikola, umirovljeni direktor građanskih škola i pedagoški pisac, koji je i Kranjčeviću bio ne samo prijatelj nego i glavni oslonac. Kad se brzo nicali i još brže venuli mnogi književni listovi, Marakoviće-*vi* — i *Luč* i *Hrvatska prosvjeta* — doista su svjetlili u tami i prolomima »novog doba«, dosežavši naklade od 2000 primjeraka, a pretplatnici i čitatelji bili su im najviše mladi inteligenti — studenti i srednoškolci. Ključ »tajne uspjeha« držao je urednik i kao pisac i kao ličnost, kao inspirator i animator. Svaki broj — posebno posljednjih godina — u uređivačkom je smislu bio malo remek-djelo. Urednik kompozitor od fragmenata je suvislo skladao simfonije, mozaike i panorame. U posljednjem trobroju revije (8—10, god. XXVI; uredništvo zaključeno 10. prosinca 1940) u svojoj epistoli čitateljima, ne sluteći ni sam da je to »raison funebre« samome listu, piše: »Neki ljudi, koji sistematski podcjenjuju značenje i vrijednost našega lista a kada bismo počeli iznositi prave razloge za to, zapeli bi oni u bjesnilo — razmeću se doduše svakom prilikom, kako među našim pjesničkim suradnicima nema 'poznatih' i 'priznatih' pjesnika. Premda to i nije istina — a donekle, hvala Bogu i jest — nas to ne bi ništa smetalo, jer časopis nije nikakva antologija, nego dokumenat o značenju i vrijednosti svog vremena. U tom smislu i neznatni pojedinac koji možda nikada neće izdati pjesničke zbirke, može u danom času donijeti neočekivan odraz i svoje ličnosti i zagonetnog, a toliko zanimljivog duhovnog strujanja, koje se zbiva u njemu i oko njega. A priznanje kakvo se obično stiče kod nas na taj način, da i najnepozvaniji prijatelj napiše 'ocjenu' za koju opet on prvom prilikom dobije jednakopravan uzvrat, takvo priznanje zaista nije nikakvo mjerilo vrijednosti. Pred budućim generacijama, koje će imati mogućnost da suoče sva ta čudna svjedočanstva ljudskih slabosti, naši dani neće u toj točki naći baš svoje najsvjetlije opravdanje... Savjesno smo nastojali iskoristiti svaki redak prostora, da što bolje ispunimo list radovima, koji će našim čitaocima dati jasnu i točnu sliku o glavnim pojavama našega i općega života. Dakako, da je pri tom mnogo toga zaostalo u trku današnjih nemirnih dana i u jagmi za prostorom, ali mislim da možemo mirno pokazati da je *Hrvatska prosvjeta* jedini hrvatski časopis ove vrste, koji je

uređen sustavnom izgradnjom svoga programa i sadržaja, i da je jedini pisao pobliže i meritorno o krupnim pojavama hrvatskog kulturnoga života, o kojima su drugi donosili konvencionalne referate, ili ni to. Koliko će nam biti moguće u narednoj godini vršiti svoju zadaću i održati list, koji već dvadeset i sedam godina izlazeći bez prestanka predstavlja rijetkost u našem kulturnom životu, ovisit će samo o savjesnosti i revnosti naših pretplatnika. Ima ih još uvijek broj, koji duguju pretplatu za četiri i više godina, a poznavajući ih lično, znamo i da mogu platiti i da im je inače stalo do lista. Kakvo je to onda shvaćanje svojih obaveza prema stvarima, za koju se drugi žrtvuju do posljednje mogućnosti, to nam je zaista zagonetka. • I točka. Posljednja točka urednika — jedinstvenog književnog monaha — koji je u to osebjuno, impozantno zdanje ugradio dvadeset godina svojih matutina i vigilija, sve dare i udare svojega uma i srca, ispisavši u njemu od prve luči u *Luči* barem tridesetak omašnih knjiga katoličkih profila, književnopovijesnih studija, idejnih i estetskih panorama, impresivnih portreta, istančanih minijatura, da bi potom stopama svojega Učitelja pošao na Kalvariju.

Uloga katoličkih laika

Iza »stjegonoše« ostala je legija nadarenih stvaralaca — pjesnika i prozaista — od kojih ću nasumice (bez reda i sistema) spomenuti neke koji su stekli priznanje i u općoj hrvatskoj kulturi, ušavši u antologije, enciklopedije i leksikone. Među ostalim, to su: Petar Grgec, Izidor Poljak, Milan Pavelić, Josip Andrić, Dragan Dujmušić, Narcis Jenko, Velimir Deželić (sin), Ivan Merz, Antun Matasković, Sida Košutić, Štefa Jurkić, Marijana Kralj, Đuro Sudeta, Josip Vrana, Ivo Horvat, Mato Ujević, Ton Smerdel, Ilija Jakovljević, Kruno Krstić, Ivo Lendić, Jeronim Kerner, Zvonimir Remeta, Aleksa Kokić, Hrvoje Bor, Ante Jakšić, Vinko Kos, Gašpar Bujas, Branko Storov, Vojmil Rabadan, Branko Klarić, Mate Meštrović, Rajmund Kupareo, August Đarmati...

(Budući da onaj koji piše često nehotice projicira svoje stavove i emocije u stavove onoga o kome piše, a pokušaji »rehabilitacije nerijetko pogađaju iznad cilja« /Maraković/, molim da se svaki proglasni ton stiša. Bojim se da nisam i ja parabole pretvarao u hiperbole, simbole u mitove, a Maraković je odlučno bio protiv toga.)

U cjelokupnome svojem stvaranju i životu zastupao je primat duha — »religiozna je ideja dominantna, vrhovna ideja«. Živeći u svijetu, urođen u otajstveni hod Crkve, nastojao je postići sklad između naravnog i nadnaravnog, stavljajući do znanja da nije filozof ni teolog, nego laik kršćanin i kršćanski književnik. U svojoj duhovnosti shvaćao je karizmu laika da se, makar katekizmom prosvijetljeni i učvršćeni u vjeri, za nju bore i u svoje ime, a da ni u najtežim kušnjama ne razdiru Kristovu haljinu. Ulogu katoličkih laika poimao je kao misiju prethodništva u osluškivanju glasova vremena. Bio je svjestan da se onaj koji prosuđuje, pa makar mu ni na kraj pameti nije da prosuđuje i osuđuje, mora i osobnim, sakramentalnim, životom angažirati u ostvarivanju proklamiranih ideala.

Prirodno, nije bilo sve idilično. Trpio je s Crkvom, i u Crkvi, a bilo je — i od Crkve. I Crkva od njega. Bilo je to osobito bolno u sporu s Merzom, susret koji je bio »blagoslovljeni trenutak« i za mladog učenika i za mladog učitelja. Zabilježio je dramatični prizor: »Na jednoj od onih sjednica tužne uspomene kad su se pod predsjedanjem pok. nadbiskupa Bauera vodile diskusije o sporu između tadašnjeg orlovskog vodstva i staroga našeg katoličkog pokreta, Merz je, sjedeći meni nasuprot 's onu stranu barikade', u plemenitosti svoga srca osjetio tragiku te situacije i, sa suzama u očima izjavio da duboko žali taj kobni spor, jer sam ga ja priveo vjerskom životu...« — gorka drama rastanka između voljenog profesora i omiljenog učenika, koju profesor, čini se ni poslije toliko godina nije mogao pregorjeti, unatoč svojoj širokogrudosti. Tako se zaboravio — prigovarali su mu — da je učinio »krivi korak«, blago rečeno, nereverencije u odnosu prema mladome prijatelju, iznoseći neprijazne reminiscencije o njegovim đačkim danima, zanemarujući činjenicu da je mladi vitez već deset godina u grobu, na koji mnogi hodočaste. Sam je pisao: »Pa kad se radi o živima, može i vrijediti, 'a la guerre', ali kad se radi o mrtvima, onda...« Strančar u njemu još nije bio prevladan te kao da nije ni tada potpuno otrpio što se poletni mladi orao — u letu k većim visinama — odvojio od jata kojemu je profesor bio »signifer«. Taj »nepijetet« na kraju »Napomene« kao da kani ublažiti: »Ništa neće umanjiti kristalnu bistrinu i divnu čistoću njegove (Merzove) duše, ali će se (iz dokumenta) bolje uočiti i ocijeniti mnoge ljudske stvari, koje prate i najsvjetlije likove Božjih odabranika.« (»Napomena« uz zapise Šime Lukina, pseudonim Šime Cvitanovića, o ratnim uspomenu na dr. I. Merza *Borac s bijelih planina*, HP, broj 7—10(1938). Vjerojatno je i sam očitio da je donekle prevršio rub delikatnosti, što ju je uvijek imao prema svojem učeniku, koga su već tada smatrali »providencijalnim čovjekom Hrvatske«, no ipak nije htio odustati. Vješto je eskivirao. Pokušao je cijelu polemiku staviti u drugi kontekst i postaviti na drugu, višu razinu. Predbacujući jetko autoru (F. K. = Franjo Kralik) polemičkog istupa u *Katoličkom tjedniku* da navlači »jednu lijepu i svjetlu ličnost na kalup izlizanih šablona«, pa, da bi potkrijepio svoj stav prema hagiografiji i ikonografiji, navodi iz Claudelove drame *Cipelice od satena* diskusiju kraljeva emisara Don Mendesa Leala i bivšeg potkralja Don Rodriga o tome kako treba prikazivati svece. Don Mendez Leal ima ikonolatrijsko gledište: »Ostavimo na njihovu mjestu na oltarima i u oratorijima te časne i poštovanja vrijedne likove i da ih nitko ne vidi drugačije nego kroz dim tamjana... Svetac treba da ima tako rekavši opći lik, jer je on zaštitnik mnogih ljudi. Da ima dolično držanje i geste koje ne znače ništa zasebno.« Na to Don Rodrigo odgovara (a to je i Marakovićev stav): »Sveci su bili sam plamen i ništa im nije slično što ne grije i ne pali! Poštovanje! Uvijek poštovanje! Poštovanje dugujemo samo mrtvima, i onim stvarima kojima se ne služimo i koje nam nisu potrebne! Amor nescit reverentiam, kaže Sveti Bernard...«

Maraković je u toj polemici pokazao da je umio biti »écrivain de combat« ili, da reknemo hrvatski, s nešto pomaknutim značenjem — puntar; on je majstor u vođenju mača i udarci su mu opasni, a svakako i ovdje iz sudara ideja iskače istina... »koja u svojoj potpunosti nije ni na jednoj ni na drugoj strani...«.

Kako se mentaliteti i senzibiliteti mijenjaju! Disonantni tonovi njegove »Napomene«, koji su uzburkali negodovanje mnogih Merzovih štovalja, danas nam se čine kao sretan kontrapunkt, potreban za cjelovito ocjenjivanje ličnosti Sluge Božjega. Kad god svratim na grob (u bazilici Srca Isusova) mladome čovjeku kojemu je »život bio Krist, a smrt dobitak...«, sjetim se i njegova voljena učitelja, koji ga je prvi upućivao u Ars orandi, i njegova dragocjena svjedočenja. Tako valjda i mnogi drugi. I promotori Merzove »Causae« zacijelo su mu zahvalni.

Radi sagledavanja složenih odnosa i žalosnog rascjepa između dviju struja (seniorsko-domagojske i orlovsko-križarske) u predratnom hrvatskom katoličkom pokretu i odnosa između Marakovića i Merza, valja prostudirati Kniewaldovu knjigu *Sluga Božji dr. Ivan Merz* (Zagreb 1988). U knjizi je objavljeno nekoliko pisama (pravih pjesama u prozi) što ih je profesor pisao svojem učeniku.

Ne smije se smetnuti s uma da se sve to događalo u drugom vremenu i prostoru te da ličnosti i pojmovi imaju drukčije značenje, smisao, boju negoli što imaju danas. Nastali su u drugom socijano-ideološkom podneblju, naročito u drukčijem vjersko-crkvenom ozračju, što je vladalo prije II. vatikanskog koncila. Mnogi termini imaju bojovni, zelotski prizvuk, poglavito kad su izricani u polemičkoj jarosti. Tako je i s atributima »apostata«, »otpadnik«, »žuti«, kojima su nerijetko maliciozno anatomizirani i oni koji su bili najobičniji lutaoci i tražitelji drukčijih estetskih ili organizacijskih putova. U svemu tome Maraković je bio najdelikatniji i ekumenski otvoren.

* * *

Trebalo bi mnogo, s različitih aspekata, pisati o Marakoviću da bismo se približili njemu i on nama. Ali najvažnije bi bilo: objavljujuć njegovih djela učiniti ga dostupnim i prisutnim. Vjerujem da bi i današnjim čitateljima bio blizak i drag, kao što je bio elitnom krugu svojih suvremenika. Bio je sunčani spektar našega života, kulture, duhovnosti. Nešto je blagdansko bilo u njemu. Otkrivao je vidike »na zlatne poljane cvijeća koje ne vene i sunca koje ne zalazi...«. U tminu i noć unosi je luč. A gdje je luč, tamo je uvijek pomalo blagdan. Ovo je slovo napisano da podsjeti na to da ta luč još nije ugašena.

THE TORCH OF LJUBOMIR MARAKOVIĆ

Summary

This year marks the thirtieth anniversary of the death Ljubomir Maraković, who was probably the most significant Croatian Catholic writer and public figure. Due to ideological reasons, following World War II, Maraković was sentenced to imprisonment and silence. Therefore, he is not well known by the younger generation. Through biographical information, this article attempts to illuminate the literary opus of this writer, which was characterized by Catholic universalism and love of homeland. Maraković's Christian commitment, writings and editorial work on books and periodicals, especially a journal entitled *Luč* (Torch) contributed greatly to the affirmation of Croatian Catholic literature. His critiques were highly esteemed, even in circles ideologically opposed to his positions.